

De onverwachte Architectuur van Olhão: Dakterrassen, Miranten en Contra-Miranten.

Andrea Fidalgo: Onderzoeker bij het Algarve Heritage and History Studies Centre (CEPHA/UAlg)

Inleiding

De traditionele metselwerkhuizen in Olhão zijn, in hun architectonische verschijning bijzonder in de Algarve: De stad staat in de volksmond bekend als het "De Kubistische Stad" en wordt in talrijke talloze publicaties vermeld vanwege zijn dakterrassen, miranten en contra-miranten, wat ertoe leidde dat verschillende auteurs verschillende hypothesen naar voren brachten over de oorsprong ervan [1]. Deze hypothesen gingen vaak over de discussie of de constructiesystemen van de typische huizen in Olhão het resultaat zijn van het "islamitische erfgoed" in de regio of van een moderne invloed uit het Oosten. Dit was ook de belangrijkste focus van Orlando Ribeiro, in het hoofdstuk "Açoteias de Olhão en Telhados de Tavira" van zijn werk *Geografia e Civilização*, oorspronkelijk gepubliceerd in 1961; en dit is ook de fundamentele focus die in dit korte essay wordt onderzocht.

Vooraf interessant als we rekening houden met de recente oorsprong van de metselwerkconstructies in de stad Olhão, die dateren uit de 18e eeuw, wat hen ruim vijf eeuwen scheidt van de einddatum van de islamitische heerschappij van het gebied. Aan de andere kant is het niet juist om de dakterrassen als exclusief voor Olhão te beschouwen, aangezien ze overal in de Algarve te vinden zijn, met een bijzondere focus op Sotavento, zowel in de kustgebieden als in de Barrocal. Het is ook niet het enige regionale voorbeeld van wijdverbreid gebruik van het dakterras, aangezien het ook concurreert met het naburige dorp Fuseta.

Hoe origineel zijn de dakterrassen in Olhao? Kunnen we ze wel of niet beschouwen als een uniek geval in het architectonische panorama van de Algarve? Er lijkt toch wel iets bijzonders en unieks aan deze Kubistische Stad te zijn, iets dat Raul Brandão inspireerde om in *Os Pescadores*, in 1922, de volgende woorden te schrijven: *"In de ochtend verlaat ik Olhão verblind. Lucht van een zwak blauw - onder kalkstenen platen. Weerkaatsing van de zon, en het helderste blauw, het witste wit. Kubussen, geometrische lijnen, dierlijk licht dat trilt en trilt als de vleugels van een cicade."* [twee]. Ondanks de afbraak en de modernisering van het oorspronkelijke centrum van Olhão, die voornamelijk in de afgelopen decennia plaatsvonden, zullen we in dit essay proberen iets terug te vinden van die eigenheid die Raul Brandão en anderen verblindde.

Olhão: oorsprong en evolutie

De oorsprong van het visserstadje

Sítio de Olham, Logar de Olham, Praia do Olham of Logar do Poço do Olham, zijn aanduidingen waarmee na de 16e eeuw in schriftelijke bronnen naar de kustplaats ten oosten van Faro wordt verwezen [3]. Er is weinig bekend over de ouderdom van de plaats, behalve dat het al vermeld staat in een koninklijk handvest uit 1378 als het "Logo do Olham" [4]. Als de plaats al bestond voor die datum? Het is zeer waarschijnlijk, want "waar water is, zijn mensen" [5], en juist daar was een bron (of meerdere) van zoet water, een grote waterbron van zo'n belangrijk belang dat het het toponiem "Olham" ontleende. later "Olhao".

Een zekerder feit om op te wijzen is echter dat er aan het begin van de 17e eeuw al in Praia do Olham, naast de bron, enkele vissers uit Faro [6] zouden zijn, in ieder geval talrijk genoeg om het bestaan te rechtvaardigen, in het eerste decennium van die eeuw, van een hermitage gewijd aan Nossa Senhora do Rosário, de huidige kerk van Nossa Senhora da Soledade. Ze waren ook voldoende talrijk zodat in 1614, toen de plaats van Quelfes, verder landinwaarts gelegen, een parochie werd, die autonoom werd van de parochie van São Pedro de Faro, de plaats van Olhão daar werd opgenomen, waardoor het behoorde tot de *Compromisso Marítimo* van die stad [7].

[1] Zie bijvoorbeeld auteurs als: Raul BRANDÃO, *Os Pescadores* (1922), 1986; Aquilino Ribeiro, "Olhão", in Raul PROENÇA (Coord.) *Guia de Portugal* (1927), deel II, 1983; José Leite de VASCONCELOS, *Portugese etnografie*, deel VI, 1975; en Orlando RIBEIRO, *Aardrijkskunde en beschaving* (1961), 1992

Fig.1

Foto antiga dos pescadores e respetivas cabanas de colmo, da Praia de Faro. Os olhanenses habitariam originalmente em cabanas muito semelhantes a estas.

Tijdens de eeuw van de jaren 1600 groeide de bevolking, bestaande uit mensen die bijna uitsluitend van de visserij leefden, aanzienlijk. De sterke groei verklaart de oprichting in 1695 van een nieuwe parochie, die van Nossa Senhora do Rosário de Olhão, gescheiden van die van São Sebastião de Quelfes [8]. En slechts drie jaar later, op 4 juni 1698, werd de eerste steen gelegd voor een nieuwe hoofdkerk, die in 1715 voor de eredienst werd geopend [9], geschikter om alle inwoners van Praia do Olhão te huisvesten dan de kleine kapel die al bestond. Een herdenkingsgrafsteen die op de oostelijke hoek van de façade is geplaatst, laat zien hoe het landschap van Lugar do Olhão er destijds uitzag: Op kosten van de mannen uit de zee van dit volk werd deze tempel gebouwd in de tijd dat er nog maar een paar hutten waren waar ze woonden.

Van rieten hutten naar bakstenen huizen

Aan het begin van de 18e eeuw zouden de enige twee metselwerk constructies in Olhão daarom de kleine kapel van Nossa Senhora do Rosário en de nieuwe en imposante Igreja Matriz zijn; van daar naar het strand zou een cluster van bescheiden hutten met rieten daken liggen. In 1712 beschrijft pater António Carvalho da Costa dit scenario goed: *“Olhão is een mijl verwijderd van de stad Faro, gelegen aan een zandbank. Het heeft driehonderd burens die in rieten huizen wonen bedekt met stro, omdat ze niet toestaan dat ze gemaakt zijn van steen en kalk: dit zijn rijke mensen die leven van de visserij”* [10]. Deze priester getuigt van een belangrijke realiteit: de inwoners van Olhão, die zelfs “rijk” waren, woonden alleen in hutten omdat ze van de Faro Council niet mochten bouwen in metselwerk. De eerste vergunning voor een constructie in steen en kalk dateert van slechts drie jaar na die getuigenis, nadat een zeeman op het strand van Olhão had verzocht aan koningin D. Maria Ana van Oostenrijk, echtgenote van D. João V, die klaagde over de opeenvolgende branden waaraan zijn hut onderhevig was [11]. Dit werd gevolgd door andere verzoeken, en in minder dan vijftig jaar groeide O Lugar de Olhão exponentieel in het aantal inwoners en in gemetselde huizen. In 1758 werd het door de pastoor van Olhão, pater Sebastião de Sousa, beschreven als “een van de grootste dorpen van de Algarve, waarin meer dan vijfhonderd woningen en meer dan driehonderd hutten staan, wiens aantal elke dag kleiner wordt omdat ze door huizen vervangen worden” [12].

[2] Raul BRANDÃO, *Os Pescadores*, 1986, p.149.

[3] Vgl. Antero NOBRE, *Korte geschiedenis van het dorp Olhão da Restauração*, 1984, p.19.

[4] Vgl. *Idem*, *Ibid.*

[5] António Rosa MENDES, *Olhão maakte zichzelf*, 2009, p.15. [6] Vgl. *Hetzelfde*.

[7] Vgl. Antero NOBRE, *Korte geschiedenis van het dorp.....*, 1984, pp.19-20.

Fig. 2
Foto antiga de parte da fachada da Igreja Matriz de Olhão.

Fig. 3
Foto antiga, data de 7 de dezembro de 1922, do edifício do Compromisso Marítimo de Olhão.

Daarom dateert de ontwikkeling van het dorp uit de eerste helft van de 18e eeuw, en vanaf dat moment, waarvan het belang opnieuw werd bevestigd in 1765, door charter van D. José I, gedateerd 6 juni, waarbij de scheiding van het Compromisso Marítimo werd goedgekeurd van het Casa Confraria do Corpo Santo de Faro. Daarom wordt de Koninklijke Broederschap van Corpo Santo dos Mareantes en Casa do Compromisso de Olhão opgericht en in 1771 was het hoofdkantoor, waar het werd gehuisvest, voltooid.

Nog in de jaren tachtig, met de “winsten uit de handel met belegeraars en belegerden tijdens de belegeringen van Cádiz en Gibraltar” [13], slaagden zeevaarders uit Olhão erin om de laatste hutten om te vormen tot gemetselde huizen. De bevolking groeide geleidelijk en in 1808 werd het verheven tot stad en in 1826 tot de gemeentelijke stad. De vissershaven werd al snel een van de belangrijkste in de Algarve.

Deze snelle groei resulteerde in een ogenschijnlijk ongeordende stedenbouw, die wordt gekenmerkt door “kronkelige steegjes en doodlopende straatjes” [14], samengesteld uit ongebruikelijke rijtjeshuizen. Dit is precies het panorama dat grofweg overeenkomt met de twee typische buurten in Olhão: Barreta, in het westen, “met zijn typische Travessa dos Abragos” en Levante, in het oosten, “met zijn niet minder typische Rua dos Sete-Cotovelos”. [15].

De typische huizen van Olhão en hun dakterrassen: bouwsysteem

In Olhão valt niet alleen de stedenbouwkundige opzet van de kronkelende steegjes op. De dakterrassen geven aan de stad Olhão een uniek karakter in het panorama van de Algarve-regio. Dat is niet omdat we de platte daken niet in andere uithoeken van de Algarve kunnen vinden. Het een vrij algemeen type dakdekking, vooral in Sotavento, zowel aan de kust als in de meer landinwaarts gelegen gebieden van de Barrocal. Wat echter opvalt in Olhão is het wijdverspreide gebruik van de dakterrassen als daken van de huizen, en er dominant aanwezig zijn. Zoals Francisco Fernandes Lopes terecht opmerkte, “is Olhão niet zomaar een «zee van açoteias» (zoals het volgende dorp Fuzeta)” [16], omdat het dakterras daar een heel andere dimensie zal krijgen en zich manifesteert als een element dat nergens in de Algarve zo frequent voorkomt. Het typische huis uit Olhão, oorspronkelijk met alleen een begane grond [17], werd bekroond door een betegeld dakterras, waar de toegang igechiedt via een binnentrap die pangaio heet en die die “krachtig het terras binnendringt” [18] en waaraan de eenvoudige kubusvormige schoorsteen is bevestigd. Deze pangaio verschilt van de pangaio die gewoonlijk op de terrassen van huizen op het platteland te vinden zijn, omdat hij tegels heeft in plaats van een pannendak, en ook omdat in Olhão het systeem heeft overgenomen om via hellende trappen toegang te bieden aan een horizontale vierkante Mirant, omgeven door een borstwering waar deze een “ontluikend uitkijkpunt” vormt. [19]

[8] Zie in dit verband wat António Rosa MENDES schrijft in hoofdstuk 5, “The Parish, First Separatism”, van zijn studie die Olhão zelf maakte, 2009, pp.24-25.

[9] Vgl. Paulo FERNANDES, Moederkerk van Olhão en Kapel van Onze-Lieve-Vrouw van de Getroffenen, SIPA-inventarisblad – Informatiesysteem voor architectonisch erfgoed, IHRU – Instituut voor huisvesting en stedelijke rehabilitatie, 2001 [beschikbaar op www.monumentos.pt, geraadpleegd tot 02/13 / 2011].

[10] António Carvalho da COSTA, Portugese choreografie en topografische beschrijving van het beroemde koninkrijk Portugal, deel III, 1712, p.17.

[11] Zie in dit verband wat António Rosa MENDES schrijft in hoofdstuk 6, “The Fábrica das casa”, van zijn studie die Olhão zelf maakte, 2009, pp.31-33.

[12] Getuigenis verzameld door Alberto Iria, O Compromisso Marítimo da Vila de Olhão da Restauração (Subsidies voor de geschiedenis van zeevarenden en vissersbedrijven in de Algarve), in Mensário das Casas do Povo, nr. 120, juni 1958, geciteerd door: Orlando RIBEIRO, Geografie en beschaving., 1992, p.72; en António Rosa MENDES, Olhão maakte zichzelf., 2009, p.33.

Fig. 4
 Partemnor de um mapa de Olhão datado de 1873, com a localização de:
 1 – Igreja Matriz de Nossa Senhora do Rosário;
 2 – Compromisso Marítimo; 3 – Ermida de Nossa Senhora do Rosário (atual Igreja de Nossa Senhora da Soledade);
 4 – Bairro da Barreta;
 5 – Bairro do Levante.

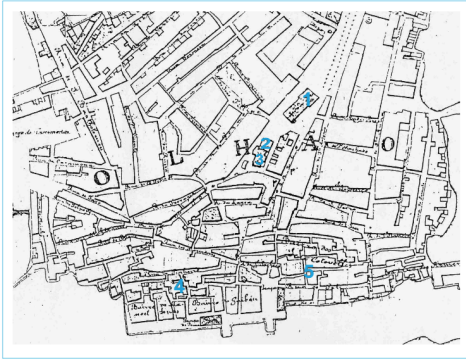

Fig. 5
 Foto antiga, da década de 10 do século XX, de uma travessa sinuosa, a Travessa António Bento.

Fig. 6
 Foto antiga do panorama das açolhanenses, com os seus mirantes e contramirantes e, ao fundo, a impon Igreja Matriz

Fig. 7
 Foto antiga do panorama das açoteias olhanenses

Het echte uitkijkpunt ontstond in een later stadium toen, mogelijk vanwege ruimtegebrek, nieuwe delen van het huis werden gebouwd op een deel van het oorspronkelijke dakterras, waarbij deze “Mirant” op zijn beurt weer de rol van dakdak overnam. Dit uitkijkpunt, dat soms zo groot is dat het ook wel een dakterras genoemd kan worden, wordt beklommen via een gemetselde buitentrap, grenzend aan de muur van de nieuwbouw. Het belang van deze nieuwe toevoeging aan het huis is zo groot dat het oorspronkelijke dakterras soms "wordt gereduceerd tot een kleine achtertuin op de 1e verdieping" [20].

De originaliteit van de huizen in Olhão houdt daar echter niet op. In sommige gevallen wordt bovenop deze nieuwe kubische constructie, die het origineel overlapt, een nieuwe uitkijkpost toegevoegd, die wel de helft van het terras kan beslaan of kan worden teruggebracht tot een hoek ervan. Dit derde deel heet de Contra-Mirant. Het uitkijkpunt dient als "uitkijktoren", want vanaf daar kunt je de zee zien en is het zelfs mogelijk om de boten van de vissers te zien die rondvaren in de Ria Formosa voor Olhão. Vroeger van cruciaal belang voor de stad met een bevolking die zich hoofdzakelijk heeft toegelegd op de visserij. Op de overgebleven betegelde terrassen was het gebruikelijk om vijgen en johannesbrood te drogen, aan waslijnen werden de kleding van de zeevaarders en tafelzeil gedroogd, maar vreemd genoeg “wordt vis nooit gedroogd – soms wordt alleen octopus aan de draden gehangen” [21].

Vijgen, johannesbrood en ander belangrijk fruit in het regionale dieet werden ook gedroogd op de terrassen en de soms ook twee boven elkaar liggende elementen van dakterrassen in het binnenland van de Algarve. Wat in feite de originaliteit van Olhão lijkt te vormen in Barreta en Levante, is het systematische en algemene gebruik van de twee oorspronkelijke kernen van het huis en sporadische het derde deel; de Contra-Mirant. Het typische huis van Olhão is dus verdeeld in twee of drie kubieke volumes, en het is aan dit continu herhaalde constructieve systeem dat Olhão de bijnaam kreeg waarmee ze bekend werd: “De Kubistische Stad”.

[13] Orlando RIBEIRO, Geografie en beschaving., p.72.

[14] Idem, Ibidem, p.74.

[15] Francisco Fernandes LOPES, Olhão, Terra de Mistério, Mareantes en Mirantes, 1948, ongenummerde pagina.

[16] Francisco Fernandes LOPES, Olhão, Terra de Mistério, door Mareantes..., 1948, ongenummerde pagina. [17] De indelingen waren over het algemeen als volgt verdeeld: de straatdeur geeft van buitenaf toegang tot het huis, van waaruit een gang leidt naar de eetkamer, keuken of achtertuin en, aan weerszijden van de gang, de slaapkamers.

Vgl. José Leite de VASCONCELOS, Etnografia Portuguesa, deel VI, 1975, pp.290-291.

[18] Francisco Fernandes LOPES, Olhão, Terra de Mistério, door Mareantes..., 1948, ongenummerde pagina.

Het ontstaan van de dakterrassen in Olhao

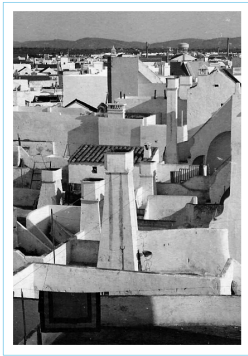

Fig. 8
Foto antiga do panorama das açoteias olhanenses, com particular destaque para as chaminés.

Zowel de kronkelige stedenbouw van Olhão als de unieke architectuur hebben ertoe geleid dat verschillende auteurs verschillende hypothesen hebben opgesteld over de oorsprong ervan. Wilhelm Giese stelt de vraag botweg en benadrukt dat het probleem van de oorsprong van de dakterrassen in Olhão erin bestaat “te weten of het huizen zijn die de Arabische, of liever Moorse, traditie in de Algarve voortzetten, of dat het een modernere van het Oosten” [22]. We kunnen de vraag echter ook vanuit andere invalshoeken benaderen: zijn de dakterrassen in Olhão een antwoord op de klimatologische factoren in de regio? Of zullen ze het resultaat zijn van snelle stedelijke groei, aangepast aan de noden van de bevolking? Of zouden ze het resultaat kunnen zijn van een algemene constructieve smaak?

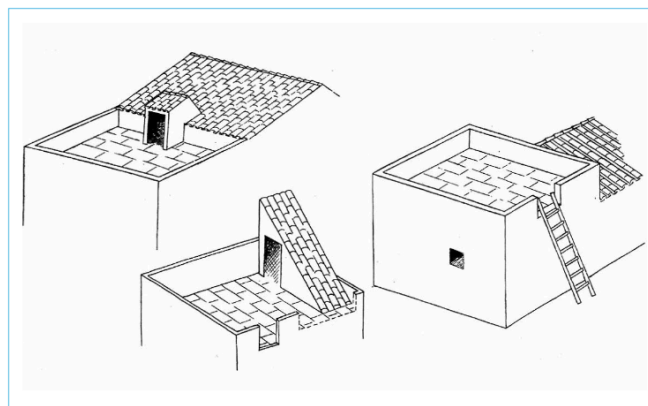

Fig.9
Sistemas de acessos às açoteias nas casas rurais. Note-se ao centro o pangaio, que em Olhão aparece ladrilhado e não coberto de telha, e que acaba por dar origem ao primitivo mirante.

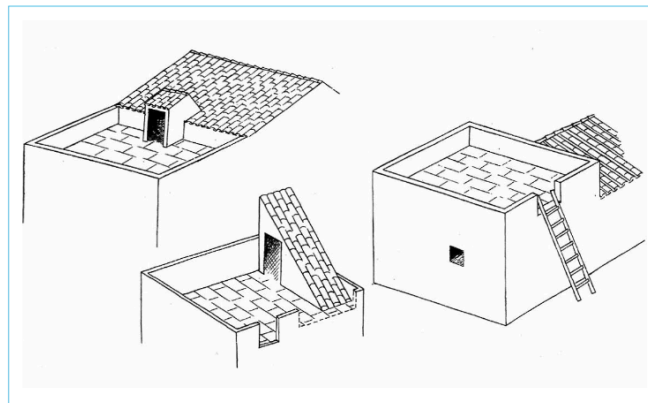

Fig.10
Sistemas de acessos às açoteias nas casas rurais. O acesso ao mirante, nas casas típicas olhanenses seria feito por uma escada semelhante à figura do lado esquerdo, encostada à parede; mas não encontramos aí o acesso por uma escada exterior a partir do rés do chão.

[19] Hetzelfde, Ibidem.

[20] Idem, ibidem.

[21] Orlando RIBEIRO, Geografie en beschaving, p.68.

[22] Wilhelm Giese, "Over de oorsprong van de oude huizen in Olhanenses", in Portucale, v. Porto, 1932, pp.145-150; "O Problema da Açoteia Algarvia, in Biblos, vol XI, Coimbra, 1935, pp.54-59, geciteerd door Orlando RIBEIRO, Geografia e Civilização, p.71.

[23] Vgl. João Batista M. VARGENS, Portugees lexicon van Arabische oorsprong, subsidies voor filologische studies, 2007.

[24] Wat de regio Andalusië betreft, noemt Orlando Ribeiro de voorbeelden van Cádiz, waar het dakterrassen ook de meeste huizen bedekt, en Jerez de la Frontera, waar het ook vaak voorkomt. Vgl. Orlando RIBEIRO, Geography and Civilization, p.68, noot 22.

[25] Aquilino RIBEIRO, "Olhão", in Raul PROENÇA (coord.), Guia de Portugal (1927), deel II – Estremadura, Alentejo en Algarve, 1983, p. 246.

[26] Francisco Fernandes LOPES, Olhão, Land of Mysteries, door Mareantes..., 1948.

[27] Orlando RIBEIRO, Geography and Civilization, p.75.

Açoteia is een term die ongetwijfeld afkomstig is uit het Arabisch [23] en het is gebruikelijk om dit type dak te vinden in mediterrane streken, met name in Andalusië [24] en in Noord-Afrika. In Olhão, is het een exclusieve vorm en wordt geassocieerd met een ogenschijnlijk ongeordende stedenbouw, wat aanleiding geeft tot merkwaardige benamingen, die in verband worden gebracht met islamitische tradities.

Aquilino Ribeiro, bijvoorbeeld, typeert de plaats als volgt: "Het oude gedeelte van Olhão is een doolhof van smalle en smerige straatjes en steegjes, waar witte huizen van één verdieping tegen elkaar aan wrijven, met Moorse dakterrassen" [25]. Francisco Fernandes Lopes wijst erop dat dakterrassen niet alleen in Olhão bestaan, maar ook het karakter ervan bevestigen als "zonder twijfel Moors residu" [26]. Orlando Ribeiro gaat verder als hij stelt dat Olhão "het enige voorbeeld is van een moderne stad met een Moorse wijk, gebouwd op een plek waar geen moslim of Moorse bevolking was waar hij bij aangesloten kon zijn" [27]. Voor deze meester doet het verschijnen van gemetselde huizen in Olhão pas in de 18e eeuw niets af aan de verwantschap, die voortkomt uit de overdracht van gebruiken en gebruiken van de moslimbevolking naar de christelijke bevolking, en uit de gehechtheid aan tradities[28].

Het is waar dat de kronkelende straatjes van de Barreta en de Levante, verdeeld in labyrintische steegjes waar alleen de bewoners niet verdwalen, doen denken aan de ingewikkelde steegjes van de islamitische medina's, waarin "de gebouwen elkaar raken, bij elkaar horen en bijna naast elkaar staan" [29]. Er zijn echter substantiële verschillen wat betreft de woningen die deel uitmaken van de typische islamitische wijk die zich tussen de 8e en 13e eeuw in heel Gharb al-Andalus ontwikkelde, en de typische wijk in Olhao, die zich vanaf de 18e eeuw ontwikkelde. We kunnen bijvoorbeeld de verschillende organisatie van de privéruimte benadrukken: als in het islamitische huis de kamers vaak rond een centrale binnenplaats zijn gestructureerd, kunnen we in typische huizen uit Olhão een kleine binnenplaats vinden, maar geen centrale. Het belangrijkste verschil betreft echter het type dakbedekking, waarbij de meest voorkomende in islamitische huizen het canudo-pannendak met één helling is, en in huizen uit Olhão, zoals eerder vermeld, vinden we een dakterras wijdverbreid. Hiermee geconfronteerd, wordt het moeilijk om de verbinding te begrijpen die gewoonlijk wordt gemaakt tussen de dakterrassen in Olhão en de islamitische traditie, zeker als we vijf eeuwen de tijd hebben om het einde van de islamitische heerschappij te scheiden van het verschijnen van de eerste huizen van steen en kalk in Olhão, waar alleen "een strand, een vlak en breed strand was" [30], en een zoetwaterbron.

Daarom lijkt het niet geloofwaardig, zoals verdedigd door Orlando Ribeiro [31], dat de buurten in Olhão met hun rijtjeshuizen voortkwamen uit de islamitische erfenis in de regio. Waar kwamen ze dan vandaan? De tweede voorgestelde hypothese is het frequente contact van vissers uit Olhão met mediterrane havens. Aquilino Ribeiro vermeldt dat "de man uit Olhão, zodra het goed verdiende geld in Cádiz, Gibraltar, Ceca en Meca in zijn zakken rinkelde, hij de inzet en het rieten dak van de hutten ophief en, op dezelfde verdieping, met opperste minachting voor symmetrie bouwde hij zijn penanten van steen en kalk"[32]. Het lijkt geen twijfel dat een deel van de verrijking van zeelieden uit Olhão afkomstig was van bedrijven die in verschillende mediterrane havens waren gevestigd, hetzij door de verkoop van vijgen, johannesbrood en gedroogde vis, hetzij door smokkel, wat zeer gebruikelijk was [33]. Zeevarenden uit Olhão reisden daarom niet alleen langs de kust van de Algarve, maar ook naar het zuiden van Spanje en het noorden van het Afrikaanse continent, vooral naar Marokko; al deze mediterrane regio's, met vergelijkbare klimatologische kenmerken en waar het gebruikelijk is om dakterrassen te gebruiken, die zouden zijn nagebootst door de mensen van Olhão.

[28] Vgl. Idem, ibidem, pp.75-76.

[29] José Alberto ALEGRIA, "Islamic Architecture in Portugal: from Memories to Resurgence - the example of Architecture on Earth", in *Memórias Árabos- Islâmicas em Portugal*, tentoonstellingscatalogus, 1997, p.160.

[30] António Rosa MENDES, Olhão maakte zichzelf, p.15.

[31] Orlando RIBEIRO, Geografie en beschaving, pp.76-78.

[32] Aquilino RIBEIRO, "Olhão", in Raul PROENÇA (coördinator), *Guia de Portugal* (1927), deel II, 1983, p.247.

[33] Zie wat Raul Brandão schrijft over de handel van zeelieden uit Olhão in zijn werk *Os Pescadores*, in het hoofdstuk over "Olhão", geschreven in augustus 1922.

Vgl. Raul BRANDAO, *De vissers*, 1986, pp.149-161.

[34] De Middellandse Zee was eeuwenlang het verenigende element van de omliggende regio's, bepalend en bepalend voor de culturele manifestaties van zijn volkeren. Met betrekking tot architectuur is de observatie van José Alberto Alegria interessant, dat in de mediterrane ruimte "een gemeenschappelijke logica wordt waargenomen die ook het resultaat is van andere gerelateerde kaders: het klimaat, de fysieke omgeving en de georganiseerde denkgeregels", in José Alberto ALEGRIA, "Islamitische architectuur in Portugal ...", 1997, p.162.

[35] João Batista da Silva LOPES, *Chorography of Economic, Statistical and Topographical Memory of the Kingdom of the Algarve*, 1841, p.341.

[36] Sandra ROMBA, *Stedelijke evolutie van Olhão*, masterscriptie in kunstgeschiedenis, specialisatie in geschiedenis van de Portugese kunst, faculteit Humane en Sociale Wetenschappen, Universiteit van Algarve, 2008, p.161.

Zonder de hypothese te verwerpen dat deze contacten echt enige invloed hebben gehad op het type bedekking dat in Olhão wordt gebruikt, lijkt het ons waarschijnlijker dat het gebruik ervan voortvloeit uit klimatologische factoren, die gebruikelijk zijn in mediterrane regio's [34], die verband houden met de dagelijkse behoeften. zijn bevolking. Of het nu in de Algarve is, of in het zuiden van Spanje of in het noorden van Marokko, we vinden een klimaat dat meestal warm is, met weinig jaarlijkse regenval, wat bevorderlijk is voor de verspreiding van dakterrassen, het ideale type dak voor lichte regen in winter, en om huizen koel te houden in de zomer. In het specifieke geval van Olhão kunnen we ook wijzen op andere praktische redenen voor de wijdverbreide aanleg van dakterrassen: het dakterras was, zoals reeds vermeld, nuttig voor het drogen van vijgen en johannesbrood en uiteindelijk wat vis; het was ook nuttig voor het drogen van visserskleding en olieassen; en achter dit alles kon men vanaf het dakterras de zee zien en daarin de boten van de zeelieden.

Hoewel we al deze factoren als plausibel kunnen beschouwen, volstaan ze niet om het algemene gebruik van dakterrassen in de oorspronkelijke buurten van Olhão te verklaren. vervulde bijna alle bovengenoemde dagelijkse activiteiten (behalve misschien het zien van de zee). Om deze vraag te beantwoorden kunnen we misschien onze toevlucht nemen tot de woorden van João Batista da Silva Lopes over de locatie: *“Het heeft weinig rechte en brede straten; voor het grootste deel zijn het smalle steegjes en steegjes zonder orde, met de huizen in dezelfde onregelmatigheid als de hutten; uiterst schoon echter en witgekalkt tot aan het midden van de straat, waarin de vrouwen hun best doen”* [35]. Het is mogelijk om te concluderen dat de primitieve clusters van rieten hutten, zeer dicht bij elkaar, afkomstig waren van metselwerk constructies die geïmproviseerd naast elkaar werden geplaatst, in de kleine percelen die oorspronkelijk door de hutten werden ingenomen. Dit betekende dat de oppervlakte van het perceel klein was, en de toenemende behoefte aan ruimte en de snelle toename van de bevolking legden de verticale groei van het huis op, aangezien het niet zijdelings kon uitzetten, waarbij het "dak de patio werd". , een plek waar vissersklusjes en dagelijkse bezigheden werden voorbereid" [36]. Dit verklaart ook de onregelmatigheid van de straten, die groeiden en smaller werden naargelang de woonbehoefte van de bevolking. Volgens Sandra Romba werd er in haar studie *Urban Evolution of Olhão*, ondanks het ongeorganiseerde uiterlijk van de buurten in Olhão, aanvankelijk geprobeerd om, waar mogelijk, een regelmatig stedelijk netwerk te creëren, zowel wat betreft de belangrijkste structurerende assen als wat betreft termen van bebouwde kavels [37], wat niet altijd mogelijk was omdat de structuur van de kavel evolueerde volgens de behoeften van de eigenaar [38]. Dit verklaart waarom in een tweede bouwphase de straten van de wijken Barreta en Levante een chaotisch en labyrintisch aanzicht kregen, zo typerend voor islamitische medina's. Om de kwestie van dakterrassen te demystificeren, stelt Sandra Romba ook dat dit type dak hoogstwaarschijnlijk niet eigentijds zou zijn met de oorspronkelijke huizen in Olhão, die "een dak met een puntdak of een dak" zouden hebben [39], ondanks het feit dat we de hypothese niet verwaarlozen dat "meer dan één type dekking naast elkaar bestond" [40].

Hoewel de mediterrane klimaatomstandigheden en contacten over zee verhelderend kunnen zijn over mogelijke invloeden op de architectuur van Olhão, en hoewel de snelle groei van stenen en kalkstenen huizen in kleinere gebieden, ter vervanging van clusters van hutten, de kronkelende straatjes en de wijdverspreide verschijning van dakterrassen in plaats van waarschijnlijke puntdaken of schatkistdaken, door de behoefte aan ruimte en de uitvoering van dagelijkse taken, blijven we nog steeds zitten met een probleem dat moet worden opgelost: dat van het unieke karakter van het bouwsysteem, ontwikkeld in drie overlappende kubussen van dakterrassen, uitkijkposten en toonbank uitkijkposten. Juist daar ligt de eigenheid van de gebouwen in Olhão, aangezien we deze elementen nergens anders in de mediterrane streken vinden, waar ook vaak dakterrassen voorkomen.

[37] Volgens de auteur zou de indeling van de hutten in de primitieve cluster een zekere regelmaat hebben gevolgd: "We geloven dat een groot deel van de hutten niet op een onregelmatige en willekeurige manier zal zijn gerangschikt. (...) Er werd gezocht naar een regelmatige indeling, waarbij de gevels van de huizen en hutten naar zee gericht waren.", in Sandra ROMBA, *Evolução Urbana de Olhão*, Masterproef Kunstgeschiedenis, 2008, p.33.

[38] Vgl. Idem, *ibidem*, pp.31-49. [39] Idem, *ibidem*, p.39.

[40] Idem, *ibidem*, p.39.

Misschien geeft Raul Brandão ons een hint als hij schrijft: 'Ik ga naar het dak - het beste deel van het huis. De man uit Olhão heeft een diepgewortelde passie voor haar. Als een buurman het verhoogt, blijft hij nooit achter – hij verhoogt het hoger' [41]. Is de bijzonderheid van de dakterrassen, migranten en contra-miganten een weerspiegeling van een diepgewortelde smaak die zich verspreidde naar de mensen van Olhão? Het is zeker een weerspiegeling van een "ongekende" architectuur, zoals Francisco Fernandes Lopes [42] het noemde, die groeide met de behoeften en smaken van zeevarenden in Olhão, en in gelijke omstandigheden voor iedereen, ware het niet dat vanaf nul, een "horizontale samenleving", zonder hiërarchieën en neigt naar egalitair te zijn[43].

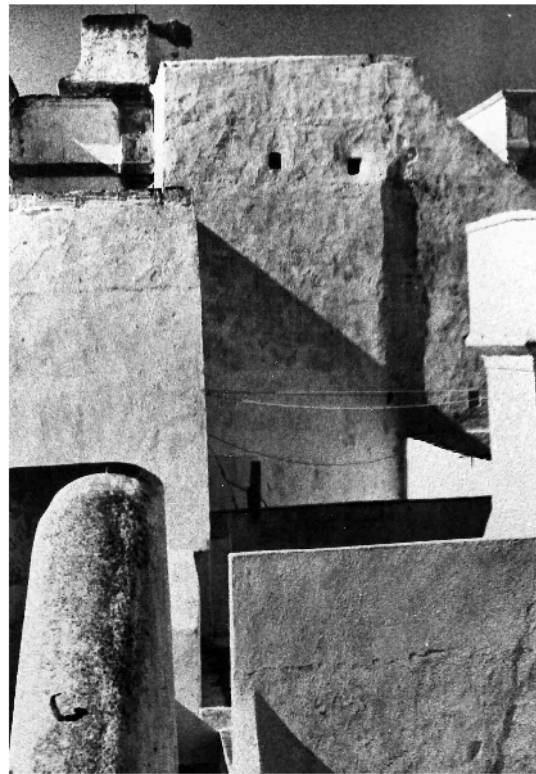

Fig. 10
Foto antiga de uma perspetiva
mais pormenorizada da
açoteia olhanense. Note-se a
arquitetura "inerudita" como a
designou Fernandes Lopes.

[

41] Raul BRANDÃO, Os Pescadores, p.155.

[42] Francisco Fernandes LOPES, Olhão, Land of Mysteries, door Mareantes..., 1948, ongenummerde pagina. [43] António Rosa MENDES verwijst naar deze kenmerken van de mensen van Olhão in hoofdstuk 10 "A Horizontal Society" van zijn studie die Olhão zelf maakte, pp.37-39.

Het is interessant om op te merken dat hetzelfde gebeurt met het typische kostuum dat de vrouwen van zeevarenden uit Olhão tot de jaren 1920 per se wilden dragen, zelfs nadat het in 1892 werd verboden door de toenmalige civiele gouverneur van de Algarve, Júlio Lourenço Pinto: het was dit is de bioco, een zwart kledingstuk dat hen van top tot teen bedekte en niet eens differentiatie of identificatie mogelijk maakte.

Conclusies:

Olhão is een interessant object geweest voor verschillende auteurs vanwege de ogenschijnlijk chaotische stedenbouw van kronkelende steegjes, samengesteld uit woningen die zich ontvouwen tot dakterrassen, miranten en contra-miranten. Vanwege deze kenmerken, die we voornamelijk aantreffen in de wijken Levante en Barreta – de primitieve centra van de bevolkingscluster – wordt het kubistische dorp door sommige geleerden vaak geassocieerd met de islamitische traditie in de Algarve; anderen associëren het met een modernere islamitische invloed, het resultaat van het contact van zeelieden uit Olhão met Noord-Afrika.

Op zoek naar een antwoord op de vraag die rijst, dat wil zeggen of de dakterrassen van Olhão al dan niet een modern geval van islamitische invloed in de Algarve zijn, lijkt het aannemelijk om aan te nemen dat dit niet het geval is. Het is veel waarschijnlijker dat het wijdverbreide gebruik van dakterrassen in Olhão voortkomt uit een *constructieve reactie op de klimatologische beperkingen van de Middellandse Zee, gecombineerd met de fysieke beperkingen van de primitieve bevolkingscluster – de kleine oppervlakte van de percelen – en de praktische behoeften van alledaagse leven. Een zeer snelle groei van het bevolkingscluster in de 18e eeuw leidde ertoe dat de primitieve hutten plaats maakten voor naast elkaar geplaatste stenen en kalkconstructies; toen er behoefte was aan uitbreiding van het aantal huizen, omdat er geen ruimte meer was om zijdelings uit te breiden, groeiden ze verticaal, waardoor drie overlappende kubieke blokken ontstonden, met terrassen die dienden voor de verschillende dagelijkse activiteiten. Ongetwijfeld het resultaat van “ongekende” architectuur, die meegroeide met de noden en creatieve improvisatie van de bewoners.*

Het wordt een beetje ingewikkelder om te proberen de specifieke kenmerken van de gebouwen in Olhão te begrijpen, dat wil zeggen het bestaan van miranten en contra-miranten. Maar dan moeten we misschien rekening houden met de factor 'horizontale samenleving': als een zeevarende een huis met een uitkijktoren had, zou iedereen hetzelfde moeten hebben, omdat het ondenkbaar was dat er qua huisvesting iets onderscheidends was.

Als we rekening houden met het regionale panorama, vormen de dakterrassen in Olhão een unieke en unieke erfenis, voor wat ze zouden moeten – en verdienen! - gewaardeerd worden. Nergens anders vinden we de schitterende zee van witgekalkte terrassen die we in Olhão kunnen zien. *Een erfgoed dat de afgelopen decennia echter sterk is verwaarloosd en achtereenvolgens is vernietigd, dus het is dringend nodig om het weinige dat ervan over is te bewaren.*